

A h m e t H a m d i T a n p i n a r

SPOKOJ

*Prevod s turskog
Vesna Gazdić*

Beograd
2012
DERETA

PRVI DEO

IHSAN

I

Otkako mu se stariji brat od strica razboleo, Mumtaz nije, takoreći, izašao iz kuće. Ako se izuzmu pozivi doktoru, odlazak u apoteku po recept i telefoniranje iz komšiluka, ovu nedelju je uglavnom proveo ili pored uzglavlja bolesnika, ili čitajući i razmišljajući u njegovoj sobi ili pak, tešeći rodbinu. Ihsan se dva dana žalio na temperaturu, malaksalost i bolove u leđima, da bi zatim pneumonija odjednom buknila svom silinom i uspostavila u kući psihologiju uništenja i carstvo straha, napetosti, tuge i molitvi, stalno prisutnih na usnama i u očima.

Svi ukućani spavali su i budili se sa tugom koju je stvarala Ihsanova bolest.

I ovog se jutra Mumtaz sa istom tugom probudio iz sna u kome je sirena voza razbuktavala potpuno drugačije strahove. Bilo je oko devet sati. Neko vreme je proveo sedeći na ivici kreveta i razmišljajući. Toliko toga je trebalo uraditi. Doktor je rekao da će doći u deset; doduše, njega nije morao da čeka. On je, pre svega, morao da nađe negovateljicu. Pošto se ni Medžide ni njegova strina, Ihsanova majka, nisu odvajale od bolesnikovog uzglavlja, deca su bila potpuno raspuštena.

Stara sluškinja je mogla nekako da se izbori sa Ahmetom, ali Sabihi je trebao neko ko će joj se maksimalno posvetiti. Njoj je, pre svega, trebala osoba sa kojom može da razgovara. Dok je razmišljao o ovome, Mumtaz se u sebi smejaio naravi svoje male rođake. Pored toga, primetio je da je, otkako se vratio kući, ljubav koju je osećao prema njoj poprimila drugo obličje „Pitam se, da li je ljubav uvek navika? Da li uvek volimo samo one koji su pored nas?“, pomislio je.

Da pobegne od ove misli, ponovo se vratio na problem negovateljice. Ni Medžide nije bila baš dobrog zdravlja; štaviše, čudio se kako podnosi ovoliki umor. Još malo tuge i umora, i ponovo će postati senka. Da, trebalo je poći i naći negovateljicu. A posle podne ga je čekao užas zvani zakupac.

Dok se oblačio, nekoliko puta je ponovio u sebi: „Ovo je slamka trske, što se čovekom zove...“ – Mumtaz, koji je veliki deo detinjstva proveo u samoći, voleo je da priča sam sa sobom – „a ono što zovemo život, sasvim je druga stvar...“ Zatim se njegova misao ponovo vratila na malu Sabihu. Nije mu se dopadala ideja da svoju mala nećaku voli samo zbog toga što se vratio kući. Ne; bio je vezan za nju od kada se rodila. Bio joj je čak i zahvalan, ako se uzmu u obzir okolnosti pod kojima je došla na svet. Vrlo je malo dece koja mogu jednoj kući da donesu toliko utehe i radosti za tako kratko vreme.

Mumtaz je tragao za negovateljicom već tri dana. Uzeo je gomilu adresa i kontakata; međutim, u našoj zemlji, ono što se traži, uvek izmiče. Istok je mesto gde se sedi i čeka. Uz malo strpljenja, sve vam dođe na noge. Kada, recimo, za šest meseci Ihsanu bude bilo bolje, par negovateljica će mu se sigurno javiti. Ali sada, kada treba... Eto, to je bio problem sa negovateljicama. Što se pak zakupca tiče...

Stvar sa zakupcem bila je potpuno druga muka. Njemu se mali dućan Ihsanove majke nije dopadao od prvog dana kada ga je uzeo pod zakup, i stalno se žalio, ali mu tokom tih

dvanaest godina nijednom nije palo na pamet da ode. Siroti čovek već dve nedelje neprekidno poručuje i moli da mu neko od gospode ili gospođa neizostavno ukaže čast.

To je bio neverovatan događaj za sve ukućane. Čak se i bolesnik, u grčevima i groznici, začudio. Svi u kući su znali da je za zakupca bilo tipično da se skriva i ne pojavljuje osim ako ga ne traže, a i kada ga traže, da se pojavi jedva – i što je moguće kasnije – pojavi.

Mumtaz, kome su od pre nekoliko godina natovareni poslovi kao što je uzimanje kirije i obnavljanje ugovora, znao je koliko je mučno čak i gledati ga naspram sebe u radnji.

Povrh svega, taj mladić bi, čim Mumtaz kroči u dućan, natakao svoje tamne naočare kao moćnu amajliju ili čarobno oružje i iza tog staklenog štita postajao je gotovo nevidljiv. Onda bi pričao o uspavanosti tržišta, tegobnom životu i sreći onih koji rade u državnoj službi i imaju sigurna primanja, dok je on, pošto je napustio službu da bi se povinovao hadisu koji kaže „Onaj ko trguje u milosti je Boga“ – da, počeo je da se bavi trgovinom isključivo da se ne bi ogrešio o Prokove reči, budući da ih je znao – bio kivan na sebe; jadao se tako, da bi na kraju rekao:

„Gospodine, vi znate kakva je situacija, i znate da to sada nije moguće... Uz dužno uvažavanje gospođe, neka nam produži rok za još nekoliko dana. Ona više nije naša gazdarica, ona je postala naš dobrotvor. Ako bi mogla da navrati za petnaest dana, to bi nam pričinilo čast, a i nešto bih joj, ako bog da, dao..“, dajući tako celoj stvari neodređen ton. Međutim, kad bi stigli do praga radnje, mladić bi, kao da se uplašio veličine svog obećanja, drhtavim glasom nastavio da govori: „Mada, nisam baš siguran da li može da bude za petnaest dana...“; onda bi, pošto nije mogao da kaže: „Neka, ako je moguće, uopšte ne dolazi ni ona, niti bilo ko od vas; jer, šta ćete dolaziti, kao da nije dovoljno što živim u ovoj ruini od

zgrade, u ovom strašnom kavezu, nego još da vam i plaćam“, zamolio: „Još bolje ako nam ukažu čast oko prvog u mesecu, ili čak sredinom sledećeg meseca...“, nastojeći da celu stvar odloži za neko što kasnije vreme.

Sada je taj čovek koji nije podnosio da ga posmatraju i progone jednu za drugom slao vesti, pitao za zdravlje, insistirao da se vidi sa gospođom, a ako ne sa njom, onda bar sa nekim od gospođe, kako bi popričali o zapuštenom delu starog konaka iza dućana i o dve sobe na vrhu, i o tome da im ističe ugovor. S pravom su se tome svi ukućani čudili.

Eto, Mumtaz je tog popodneva – krajnje nevoljno, kao i svakog meseca – trebalo da ode na to na mesto gde je nerado vraćao pošto je napamet znao kakav će odgovor dobiti. Ali, ova ga puta bilo je drugačije. Kada ga je sinoć strina opomenula: „Mumtaze, idi brzo vidi onog čoveka...“, Ihsan nije mogao da iza majčinih leđa izvede gest koji govori: „Ne zamaraj se uzalud, znaš šta će reći; promovaj se malo pa dođi!“ Bio je prikovan za krevet; grudi su mu se sa naporom podizale i spuštale.

Ihsanov stav u vezi sa zakupcem bio je da nema logike uzalud pitati ono što se već zna. Mumtaz pak nije hteo da povredi strinu, kojoj ova kirija nije izbijala iz glave zato što ju je nasledila od oca. Povrh toga, priča oko zakupa je, po Mumtazu, unosila mnogo radosti u ljudske živote koji su se međusobno prožimali na Ihsan-begovoj adi.

Kada bi joj, po povratku kući, saopštio odgovor, starica bi isprva pobesnula: „Imbecil, zavrnuću mu šiju, crkô dabogda...“; onda bi je, lagano, plavio talas sažaljenja: „Jadnik, on je, ustvari, bolestan“; utom bi se zabrinula za njega: „A možda stvarno ne zarađuje...“, posle čega bi usledili novi pokušaji da se situacija reši: „Tamo je sve što je od starog konaka ostalo, što ga nisam prodala, odavno bih se osobodila...“ Ovakve izjave, koje su otkrивale koliki izvor tuge u njenom životu predstavlja ova nikad na vreme nenaplaćena kirija, svima su bile najzabavniji deo čitavog dešavanja.

Došao bi dan kada bi strina, po običaju, odlučila da ga poseti. Pošto, kao ćerka pokojnog Selim paše, nije mogla da izlazi na ulicu bez pratnje, Arife hanuma sa Uskudara bila bi pozvana da dođe ugovorenog dana, i maksimalno tri dana po njenom dolasku odluka bi pala: „Idem sutra da vidim tog tipa...“; to bi se uvek dešavalo na prečac, dok su bile na Kapali čaršiji ili čak u komšiluku. Cela akcija bi se završila tako što bi se, jednog dana, starica vratila kući u autu punom poklona.

Nesumnjivo je da njena poseta zakupcu nikada nije bila uzaludna – bilo je sigurno da će uzeti makar deo para. I Mumtaz i Ihsan su se čudili ovom uspehu. Međutim, nije bilo razloga za čuđenje.

Ihsanova majka je istovremeno i volela Arife hanumu i nije mogla da podnese njeno trtljanje. Čim se Arifin boravak u kući otegne, u njoj bi počinjao da se razvija i raste snažan bes, koji je poticao još iz detinjstva. Na kraju, kada taj bes prevrši svaku meru, poručivala su se kola i odlazilo se, a da Arife hanuma nije znala kuda; kod trajekta za Uskudar stara veteranka bi se najpre oprostila od nje, rekavši: „Zbogom, moja draga Arife... Ponovo ću poslati nekog po tebe, važi?“; posle čega bi otišla pravac u radnju.

Svakako da je bilo teško otarasiti se gazdarice koja dolazi u ovakvom duševnom stanju. U stvari, jadničak je već nekoliko puta probao, izgovarajući se bolovima u stomaku i sličnim. Prvi put, Sabire hanuma mu je preporučila čaj od nane, drugi put još neke lekove, ali kada je po treći put čula žalbe na bolest, upitala ga je: „Jeste li vi uzimali lekove koje sam vam preporučila?“; a kada je rekao da nije, odgovorila je: „U tom slučaju, ne pominjite mi bolest više, jasno?“ Zakupac je znao da prilikom ove, treće posete, neće moći da otkaçi staricu koju muče istovremeno bes i griža savesti. Zato joj je, čim je došla, poručio kafu, zatim se pravio da izvodi neku računicu i, čim je ispila kafu, otarasio je se, tutnuvši joj kove-

rat u ruku. Starica je potom taksijem išla od radnje do radnje, tražeći za svakog ponaosob prigodan poklon i vratila bi se kući tek nakon što bi potrošila i poslednju paru. I Ihsan i Mumtaz su smatrali da su ova radnja, kirija i zakupac – zajedno sa Arife hanumom, koja se donekle ubrajala u sve to – jedino važno pitanje koje ispunjava staričino slobodno vreme i njen jedini luksuz i razonoda, i bili su srećni jer se ona tako zabavlja.

Ionako je sve što neko uradi na ostrvu Ihsan-bega bilo tolerisano, odobravano i dočekivano bar sa osmehom, ako ne grohotom. Vladar ostrva je tako želeo; verovalo se da će, ako je tako, svi biti zadovoljni. On je gradio ovu sreću kamen po kamen, tokom dugog niza godina. Ali, sada ga je sudbina po drugi put stavljala na ispit. Jer, Ihsanova bolest je bila teška. Danas je osmi dan, pomislio je Mumtaz; rekli su mu da će mu parni dani biti podnošljiviji.

Sišao je, stresavši sa sebe umor prouzrokovan lošim snom. Sabiha je mrzovoljno sedela u hodniku, ljuta, sa njegovim papučama na nogama.

Mumtaz nije mogao da podnese da ovo bučno dete bude ovako nepomično i tiho. Istina, i Ahmet je bio miran, ali on je oduvek bio takav. Sebe je smatrao većitim krivcem, naročito otkako je saznao za tragične okolnosti svog dolaska na svet. Od koga? Kako? – to niko nije znao; možda mu je neko od komšija rekao. Bio je stalno u ćošku, kao kućni suvenir. Ta osobina je kod njega bila prisutna u tolikoj meri, da bi, ako bi ga malo više mazili, pomislio da ga sažaljevaju i suze bi mu navrle na oči. Ovakve situacije se često sreću – ljudi su ponekad osuđeni od rođenja: trska puca sama od sebe. Sabiha nije bila takva. Ona je bila živa legenda kuće. Bez prestanka je govorila, šetkala se, izmišljala priče, pevala. Vrlo često bi ostrvo Ihsan-bega ispunjavali njena radost i dreka.

Ni ona već treću noć nije oka slopila; praveći se da spava na prostranom divanu kraj ulaza u očevu sobu, zajedno sa ostalima motrila je na bolesnika.

Mumtaz se upinjao da sa radošću gleda devojčicino uvelo lice i upale oči. Već tri dana zaredom nije nosila traku na glavi.

Pre tri dana, rekla je Mumtazu: „Neću da stavljam crvenu traku; ulepšaću se kada tati bude bolje!“ Rekla je to koкетno, kao i uvek, sa umiljatošću i osmehom korišćenim u trenucima kada je želela da iskaže prijateljstvo i razumevanje za okolinu. Ali, kada ju je Mumtaz pomazio, počela je da plače. Sabiha je plakala na dva načina. Jedan plač je bio dečji, isforsirani plač nekoga ko izigrava mučenika. Lice bi joj poružnelo, glas poprimio čudnu intonaciju, trzala bi se, bacakala i batrgala bez prestanka – ukratko, pretvarala se u malog đavola, kao i svako dete u svom bezobrazluku.

Postojao je i drugačiji plač, onaj u koji bi briznula kada bi se susrela sa istinskom tugom, u onoj meri u kojoj dečja glava može da je pojmi. On je bio nečujan i vrlo često se zaustavljao napola. Neko vreme bi zadržavala suze, ali onda bi joj se lice iskrivilo, usne zadrhtale, suzne oči bi bežale od posmatrača. Ramena joj se ne bi, kao u prvom slučaju, ukočila, već bi ih prilično oborila. To su bile suze koje je lila kada je smatrala da je žrtva nepravde, poniženja ili omalovažavanja, ili kada je pred okolinom zatvarala vrata svog dečjeg sveta, u kome je sve bilo dobronamerno i dobro, koji je bio ukrašen koralnim granama i cvećem od sedefa i, iznad svega, pun života. U tim trenucima, Mumtazu se činilo da je čak i rođakina mašna ostala bez sjaja.

Ova mašna je bila ukras koji je Sabiha sama sebi pronašla. Desilo se to par meseci nakon što je napunila dve godine. Jednog dana, pružila je majci mašnu boje višnje koja je ležala na zemlji; „Zakači mi je u kosu“, rekla je. Od tada, nikada nije dopuštala da joj se skine sa glave. Od pre dve godine, ova mašna je prestala da bude ukras i postala je kućna

institucija. Sva njena imovina posedovala je crvenu mašnu. Sabiha ju je poklanjala kao vladarka koja deli simbole prijateljstva. Mačići, lutke, stvari koje su joj se dopadale – posebno novi krevetac – sve što je zavređivalo njene simpatije nosilo je ovaj znak. Dešavalo se čak da ovo obeležje bude svojevolljno oduzeto: Sabiha je, nakon što se silno isplakala i sve se završilo, kuvaricu koja ju je prekorila zbog razmaženosti i, ne zaustavivši se na tome, čak tužila majci, ljubazno zamolila da skine mašnu koju joj je prethodno poklonila. Sabihinom sićušnom, dečijem životu je uistinu bila data moć da kažnjava i nagrađuje. Do ove bolesti, ona je bila ustoličena vladarka kuće. Čak je i Ahmedu bila prirodna vladavina njegove sestre, koja je počela da zaposeda njihova srca; jer, Sabiha je došla posle nesreće koja je potresla ovu kuću iz korena. Kada ju je rodila, Madžide je smatrana takoreći ludom. Sa Sabihinim rođenjem je povratila razum i život. Istina, Madžidina bolest nije u potpunosti nestala. S vremena na vreme su se dešavali mali ispadi – ponovo bi počinjala da fantazira, pričala bi oponašajući slatki, ušćereni, umilni glas male devojčice, ili bi satima, sedeći u sobi ili na prozoru, čekala na povratak starije ćerke, koju nikada nije spominjala.

To je zaista bila jedna velika nesreća. I Ihsan i doktori su davali sve od sebe da do Medžide ne dopre vest o nesreći, ali niko nije uspeo da sakrije uzbuđenje i bol pred ženom koja se presavijala od prvih trudova. Na kraju je mlada žena od medicinske sestre saznala šta ju je snašlo; na jedvite jade se odvukla od svog kreveta do mesta gde se nalazilo mrtvo telo, videla pripremljen leš i, skamenjena, stala uz njega. Od tada nikako nije mogla da se povрати. Danima je ležala u groznici. U toj groznici je rođen Ahmet.

To se dogodilo jednog junskog jutra pre osam godina. Zejnep je sa bakom došla u bolnicu u kojoj je ležala njena majka, zatim se setila da je zaboravila da donese poklon i iza-

šla je napolje da sačeka oca i to mu saopšti, ne javivši se nikome. Smrt je pokosila devojčicu iznenada, u trenutku rasejanosti, dok je mislila o ko zna čemu drugom...

Ihsan sebi nikada nije oprostio što je ubedio ženu da se porodi u bolnici, prepustivši je lekarima koji su mu saopštili da se kod nje ispoljavaju zaista ozbiljni simptomi. Video je telo dva minuta nakon što se odigrala nesreća, još uvek vrelo i u krvi. U naručju ga je preneo unutra i bio svedok propasti poslednje nade.

Sudbina je upriličila ovu nesreću tako da za nju niko ne bude kriv. Madžide uopšte nije znala da će njena ćerka doći u bolnicu. Dva dana pre toga, Ihsanova majka se suočila sa devojčicinim plačem i navaljivanjem. Ihsan nikako nije mogao da nađe auto, pa su, da bi na vreme stigli u bolnicu, otišli tramvajem. Čak je, u nadi da će usput naleteti na neki prazan auto, stajao na stepenicama tramvaja. Zbog ovoga su svi njega smatrali odgovornim za nesreću. Ali, onaj koji ju je najviše prisvojio i sa njom živeo bio je Ahmed.

Mumtaz je zatekao Ahmeda u dnu očevog kreveta, spremnog da šmugne na najmanji znak opasnosti. Madžide je bila na nogama, zamišljeno se igrajući jednom niti što je štrčala iz njenog vunenog džempera.

Ihsan se obradovao ugledavši ga. Lice mu se ponovo zarumenelo. Grudi su mu se veoma teško dizale i spuštale. Mumtazu je izgledao mršaviji na jutarnjoj svetlosti, a izrasla brada davala je njegovom licu čudan izraz. Njegovo stanje kao da je govorilo: „Ja prestajem da postojim kao Ihsan. Uskoro ću postati bilo šta ili jedno ništa. Za to se spremam!“

Bolesnik je napravio nejasan gest rukom.

Saginjući se ka krevetu, Mumtaz reče: „Još uvek nisam pročitao novine. Mislim da nema ničega što bi nas uplašilo.“

U stvari, bio je uveren da je rat na pomolu. „Kada se međa svetski poredak, dešavanja su neizbežna.“ Ihsan je vrlo često ponavljao ovu izjavu Alberta Sorela, to jest uvek kada bi poslednjih godina pričali o situaciji. Mumtaz je sada ovom

upozorenju dodao i crnu prognozu jednog pesnika, kojeg je mnogo voleo: „Kraj Evrope...“ Ali, sada nije mogao da priča sa Ihsanom o tome. Ihsan je bio bolestan.

On je razmišljao o situaciji sa mesta na kome je ležao. Pokretom koji je izražavao nemoć i preklinjanje, njegova ruka je pala na jorgan.

„Kako je proveo noć?“

Madžide je odgovorila glasom mekanim i svežim poput trave kakva se viđa u snovima:

„On se ne menja, uvek je ovakav, Mumtaze...“

„Jesi li ti bar malo spavala?“

„Ja i Sabiha smo zajedno ležale ovde. Ali, da zaspim nisam mogla.“

Smejući se, rukom je pokazala na divan. Očekivalo bi se da ovo mesto, na kome je već pet dana ležala, pokazuje sa užasom i jezom, kao da su vešala. Ali, kod ovako čudnog i beskrajno bogatog bića kakvo je bila Madžide, osmeh je predstavljao pola ličnosti; toliko je bio deo nje, da bi je, kada se ne bi smejala, bilo nemoguće prepoznati. „Hvalim te Bože što su prošli oni dani!“; prošli su dani u kojima je Madžidin osmeh bio izgubljen, nestao.

„Da si bar malo odspavala...“

„Ti si došao, pa otišao, a onda... čitavu noć nisam mogla, od voza. Ne znam šta je, možda mobilizacija...“

Preko telegrafa sam primio vest o nesreći dok sam bio u Kastamonu. Došao sam smesta. Na jednom mestu sam našao dete, a na drugom Madžide. Svi su bili zauzeti oko Madžide. Moja starija strina je bila poluluda. Ihsan se pretvorio u senku. Nikada neću zaboraviti to leto. Ko zna šta bi sada bilo sa Madžide da je Ihsan izgubio veru u život?

Ihsan je pokazivao na Madžide:

„Njoj...“

Zaustavio se, nemoćan da završi misao, a zatim se pribrao i dovršio:

„Njoj reci nešto...“

Bože, kako je teško govorio. Čovek koji je pričao najlepše i najopuštenije od svih ljudi koje je Mumtaz poznao i čijih se dosetki, priča i predavanja danima sećao, jedva da je mogao da sastavi ove tri reči. Pa opet, bilo je razloga za zadovoljstvo. Ako ništa, stara slava – ovo je bio njegov izraz – poslužila je svrsi. Uspeo je da prenese svoju misao. Mumtaz je svakako bio kadar da nađe način da se Madžide ne zamara... Ihsanov pogled se zaustavio na mladiću.

Kada je izašao ispred vrata, ulicu je posmatrao kao posle nekog prilično dugotrajnog odsustvovanja. Na ulazu džamije preko puta kuće, neko dete se igralo grančicom, očiju uprtih u krošnju smokve koja je obavijala mali zid. Možda je razmišljalo kako će malo kasnije da navali na zaboravljeni ukus smokve. „Baš kao što sam ja sedeo i razmišljao pre dvadeset godina... S tim što, u to vreme, džamija nije ovako izgledala...“ Sa ogromnom tugom završio je misao: „Ni mahala, takođe...“

Sokak je bio osvetljen. Mumtaz je odsutno posmatrao tu svetlost. Zatim ponovo pogleda u dete, u krošnju smokve, pa u kube džamije iznad nje, sa koga se ljuštilo olovo, lako kao rukavica sa ruke ili mekana koža sa smokvinog ploda. „Elagoz Mehmet efendija, sa očima boje lešnika...“, pomisli; „samo još da saznam ko je bio taj čovek!...“ Ima jedna džamija na Ejupu, tamo mu se nalazi grob. Jedino, da li će moći da pronađe njegovu zadužbinu?

II

Većina adresa koje je Mumtaz dobio bile su pogrešne. U prvoj kući koju je posetio nikada nije živela medicinska sestra po imenu Fatma. Jedino je ćerka pohađala kurs za medicinske sestre. Devojka ga je dočekala sa osmehom na licu. „Upisala

sam se na kurs kako bih bila od koristi ako izbije rat. Ali, ništa ne znam...“; zvučala je ozbiljno. „Stariji brat mi je u vojsci... Mислеći na njega...“ U drugoj kući je zaista živela medicinska sestra, ali je pre tri meseca našla posao u Anadoliji i otišla. Dočekala ga je njena majka: „Videću... ako sretnem neku od ćerkinih drugarica, preporučiću vas...“, rekla je.

Mumtaz je napisao adresu sa strpljenjem onih koji ne žele da se igra pokvari. Kuća je bila oronula i siromašna. Odlazio je, a iz glave mu nije izbijalo: „Šta li rade zimi? Kako se greju?“ Ovo pitanje je, barem u tom trenutku, bilo zbunjujuće. Ovog avgustovskog jutra, na izdisaju leta, svaka ulica je kao rerna zatvarala čoveka u sebe, žvakala ga i proždiralala, a zatim ga bacala sledećoj. Ponegde je neko parče senke ili dah svežine na nekom raskršću činio život podnošljivijim. „Ihsane, ovog leta ne smem izostajati iz biblioteke... Moram da završim prvi tom!“, rekao mu je. Mumtazu se činilo da pred sobom vidi papire pune sitno ispisanih redova. Komentari crvenim mastilom, veliki komentari na marginama, škrabotine što izgledaju kao da su u svadi... Ko zna, možda knjiga nikada neće biti završena. Mučen ovom mišlju, išao je iz ulice u ulicu, razgovarao sa kafedžijama i piljarima po ćoškovima. Jedina medicinska sestra koju je zatekao kod kuće mu je rekla: „Muž mi je bolestan, zato ne radim, nisam bez posla.“ Ženino lice je ličilo na urušenu zgradu. Oklevajući, Mumtaz je upitao:

„Od čega je oboleo?“

„Paralizovao se. Ja nisam bila tu. Doneli su ga kući, pola tela mu se oduzelo. Da su imali pameti, smestili bi ga u bolnicu. Sada doktori kažu da treba da se čeka deset dana da bi ga prebacili na neko drugo mesto. Koliko sam samo preklinjala tu nemilosrdnu ženu, a ona: napusti čoveka... nema ni prebijene pare, nije ni lep, ni mlad, nađi sebi boljeg... Ne, on i niko drugi... Sada smo zaglibljeni sa troje dece.“

Na pragu ove porodične tragedije, Mumtaz se od sagovornice oprostio jednim zbogom. Troje dece, oduzet muž... Pla-

ta medicinske sestre... Živeli su u dve sobe ove prostrane kuće. Čak su i bidoni sa vodom stajali u predsoblju, što je značilo da nisu imali kuhinju, a možda ni kupatilo. To je bila drvena kuća koju je ko zna koji bogati činovnik – pisar ili blagajnik – sazio za ćerki za udaju. Uprkos izbledejoj boji fasade, videlo se sa koliko pažnje je napravljena. Rubovi prozora, doksat i krov bili su izrađeni pedantno i prefinjeno. Po pet stepenika je sa dve strane vodilo do vrata. Sa desne strane bila su vrata spremišta za ugalj, ali je vlasnik taj prostor izdao jednom ćumurdžiji. Verovatno je i kuhinja bila izdata. Zakrčivši celu ulicu svojim gabaritom, nailazio je kamion sa ugljem, truckajuć se tamo-amo.

Mumtaz je zamakao u jednu od boćnih ulićica...

Razmišljao je o tome kako je prošlog leta tumarao po ovim ulićicama sa Nuran – možda baš po nekom od ovih sokaka – i kako su šetali po Kodžamustafi i Hekimalipaši. Pri ljubljeno uz mladu ženu, njegovo telo skoro da je prodrlo u njeno; bilo je vruće, pričali su neprestano brišući znoj sa čela; ušli su u dvorište medrese i čitali natpis na česmi pored koje je upravo sada prolazio. Bilo je to pre godinu dana. Osvrtao se oko sebe, kao da traži najkraći put kojim bi mogao da se vrati u to vreme. Shvatio je da je stigao do Sedam žrtava. U kamenim grobnicama, jedna do druge, počivale su Fatihove žrtve. Ulica je bila uska i prašnjava, jedino se na mestu gde su bile žrtve nalazilo proširenje u vidu trga. Kroz prozor dvo-spratnice, toliko oronule da se moglo, kao i za one male sportske automobile, pomisliti da je od kartona, dopirao je zvuk tanga; nasred puta, u prašini, igrale su devoćice. Mumtaz je slušao njihovu pesmu:

*Otvori kapiju ključaru, ključaru!
Da uđeš, šta ćeš dati? Šta ćeš dati?*

Sva deca su bila razdragana i lepa, ali odeća im je bila u dronjcima. Postojanje ovakvih kuća, koje liče na ostatke života, u naselju u kome se svojevremeno nalazio konak Hekimolu Ali Paše i dečija sirotinjska odeća i pesme, probudiše u njemu neobične misli. Nuran je u detinjstvu sigurno igrala ovu igru. Pre nje su i njena majka i majka njene majke i prabaka pevale ovu pesmu i igrale ovu igru.

„Upravo ova pesma je ono što treba da traje. Ne moraju ni Hekimolu Ali Paša, ni konak, čak ni mahala. Naša deca rastu pevajući je, igrajući ovu igru. Sve se može promeniti, mi sve čak i svojevolski menjamo. Ono što se ne može promeniti jesu stvari koje oblikuju život, koje mu daju naš pečat.“

Kako je dobro Ihsan razumeo sve ovo! Jednom prilikom je rekao: „Svaka uspavanka sadrži snove i misli miliona dece.“ Ali, Ihsan je bio bolestan, Nuran je bila ljuta na njega, a novinski naslovi su govorili da je situacija napeta. Još od jutra su ga spopadale stvari koje je njegov mozak pokušavao da odbaci u stranu i da o njima ne misli.

Mali jadničci, igrali su se na buretu baruta. Ali pesma, pesma je bila kao nekad; znači, život se nastavlja, čak i na buretu baruta.

Koračao je, prelazeći lagano s jedne misli na drugu. Shvatio je da ovde nikoga neće naći... Nakon što ju je proučio, zanemario je poslednju adresu u ruci. Telefoniraće rođaku u Američkoj bolnici, a nekom drugom prilikom će otići i na tu stranu.

Prolazio je kroz bedna, opustošena naselja i između starih kuća koje su u svom jadu podsećale na ljudsko lice. Naokolo je bilo mnoštvo ljudi sa bolesnim i utučenim izrazima lica.

Svi su bili nesrećni. Svi su strepeli za sutra, mislili o smaku sveta. Da bar nije bilo te bolesti. A šta ako ga pozovu i primoraju ga da ode i ostavi bolesnog Ihsana?